

ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI ALAN SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ SINIFTA KULLANDIKLARI BEDEN DİLİNİN İNCELENMESİ*

ANALYZING THE BODY LANGUAGES OF PRE-SERVICE TEACHERS DURING TEACHING PRACTICE COURSE

Ömür SADIOĞLU¹

Başvuru Tarihi: 25.09.2017 Yayına Kabul Tarihi: 08.01.2018 DOI: 10.21764 / maeuefd.325781

Özet: Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmeni adaylarının Öğretmenlik Uygulaması dersinde kullandıkları beden dilini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda sınıf öğretmeni adaylarının (16 kadın, 4 erkek) Öğretmenlik Uygulaması kapsamında ders anlatırken birbirlerinin videolarını çekmeleri istenmiş, bu videolar araştırmacı tarafından geliştirilen Beden Dili Kriterleri Formu doğrultusunda analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, belirlenen kriterler çerçevesinde betimlenmeye çalışılmış, videoların analizi sürecinde yapılan gözlemlerden doğrudan alıntılara ve sınıf öğretmeni adaylarının kullandıkları beden dillerine ait frekans ve yüzde değerlere yer verilmiştir. Araştırmanın güvenilirlik çalışması için random olarak seçilen 10 video başka bir araştırmacı tarafından izlenerek, beden dili kriterleri formunun doldurulması sağlanarak araştırmanın güvenilirliği hesaplaması yapılmıştır. Yapılan hesaplamada elde edilen % 86'lık uyum, araştırma için güvenilir kabul edilmiştir. Sonuç olarak yapılan bu çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının öğrenciyi dinleme, öğrenciyeye yönelme ve anlayışlı gülümseme gibi olumlu beden dili kullandıkları gibi, elleri göğüs hizasında kavuşturmak, küçük ve dar alanlı el kol hareketleri gibi güvensiz olduklarına dair mesajlar ileten ya da öğrencilerle göz hizasında iletişim kurmamak, göz temasında bulunmamak, tek bir yöndeki öğrenciyeye ders anlatmak gibi sınırlı iletişim mesajları veren beden dili kullandıkları da gözlenmiştir. Bu sonuçlar sınıf öğretmeni adaylarının beden dilinin kullanımına yönelik bilgilendirilmeleri gerektiğini düşündürmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Beden dili, öğretmenlik uygulaması, sınıf öğretmeni adayı*

Abstract: The aim of this study is to analyze the body languages of pre-service teachers (16 female, 4 male) on Teaching Practice course. In accordance with the purpose of the research, pre-service teachers were asked to record videos of their lectures and videos were analyzed in accordance with Body Language Criteria Form that was developed by the researcher. Data obtained through document review was analyzed in accordance with set criteria and frequencies, percentages and references coming from observations of the researcher on the body language of pre-service teachers were shown in video analysis process of the research. Consequently, it was determined in this research that while pre-service teachers use positive body languages like listening to students, heading towards students and smiling, they also use gestures showing that they are nervous like crossing arms on the chest and using small and confined arm movements or they use a body language limiting the communication like avoiding eye contact or heading towards a single student. These results show that pre-service teachers need to be informed about using body language.

Keywords: *Body language, pre-service teachers, teaching practice*

* Çalışma 11-14 Mayıs 2016 tarihlerinde Muğla'da gerçekleşen IV. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuş ve özetler kitabında basılmıştır.

¹Yrd. Doç. Dr. uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Orcid No:0000-0002-3055-7606

Giriş

Birey öncelikle beden dili ile iletişime geçerken daha sonra bu dili sözel iletişimini desteklemek amacıyla kullanır. Beden dili bireyin sözel ifadelerin etkisini artırmaya yardımcı olur (Çalışkan & Yeşil, 2005). İnsan doğası gereği iletişim kurarken beden dilini, sözel iletişimden daha yoğun olarak kullanmaktadır (Borg, 2009). Bireye olumlu davranış kazandırmayı, bireyi geliştirmeyi ve gelecekteki yaşamına hazırlamayı hedefleyen eğitim sürecinde öğrenme ve öğretme etkinlikleri iletişim yoluyla gerçekleşir. İletişim eğitimde davranış değişikliği oluşturmak amacıyla bilgi, birikim, duygu, düşünce, tutum ve becerilerin paylaşılması sürecidir (Akbaşlı, 2011).

İletişim yazı, resim, sözel ya da sözel olmayan ifadelerle gerçekleşir (Baltaş & Baltaş, 2001). Birdwhistell (1970, Akt., Waiflein, 2003) iki kişi arasındaki iletişimin %65'inin sözsüz olarak gerçekleştiğini belirtmektedir. Sözsüz iletişim; sesli iletişim (vurgu, tonlama, duraklama, konuşma hızı vb), sessiz iletişim-beden dili (jest, mimik ve proksemik diğer adıyla mekan içinde hareket, dokunma vb), nesnel anlamda iletişim (giyim kuşam, saç şekli, gözlük, aksesuarlar, parfüm gibi) olmak üzere üç kısımda incelenmektedir (Givens, 2002; Rosenbusch, Akt., Özbent, 2000). Öğretmenlerin, öğrencilerden gelen mesajları daha iyi algılamaları, öğrencilerin öğrenme etkinliklerini desteklemeleri ve öğrenmeyi olumsuz etkileyen mesajları önleyebilmeleri için sözsüz iletişimi önemsemeleri gerekmektedir (Miller, 1988). Sınıf içi iletişimde öğretmenin davranışları öğrenciler üzerinde en az anlatılan konu kadar önemlidir. Öğretmenin duruşu, jestleri, mimikleri ve vücut organlarını yerli yerinde kullanabilmesi öğrenme sürecini sıkıcı olmaktan çıkararak motivasyonu artırır (Habacı, Ürker, Bulut, Atıcı, & Habacı, 2013). Bu araştırmada sözsüz iletişim unsurlarından biri olan beden dili üzerine durulacaktır.

İnsanlar duygu, düşünce, istek, ihtiyaçlarını ilk olarak beden diliyle ifade etmeye çalışmışlardır (Baltaş & Baltaş, 2001). Beden dili sözel iletişimi somutlaştıran, ifadeleri vurgulayan ve sözel iletişimin güvenilirliğini artıran destekleyici bir unsurdur (Çalışkan & Yeşil, 2005). Öğretmenler sözlü olarak ders anlattıklarında bile ağırlıklı olarak beden dili yoluyla iletişim kurarlar (Özbent, 2007). Öğretmen ders anlatırken sınıfa yönelmeli, jest ve mimiklerini doğal ve etkili bir biçimde kullanmalıdır (Açıl, 2005). Öğretmenin sınıfta kullandığı olumlu beden dili öğrencinin sınıf ortamında kendini güvende hissetmesini sağlamakta, öğretmenin etkililiğini artırmaktadır (Onural, 2006). Bencuya (2003) yaptığı araştırmada öğretmenlerin iletişim becerileri eğitimi almalarının öğrencilerin öğrenme sonuçlarını olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir.

İletişim sürecinde sözel iletişimin beden dili ile desteklenmesi iletişim etkililiğini artırır. Örneğin “Anladım” derken başın öne eğilmesi, “Hayır” derken kaşların yukarı kalkması, “Otur” derken elle

işaret edilmesi, olumlu davranış sergileyen öğrencinin sırtının sıvazlanması, konuşmak isteyen öğrenciye kendi sözünün bitmediğini göstermek için elin kaldırılması verilen mesajların etkili bir şekilde iletilmesini sağlar (Celep, 2008).

Öğretmen öğrenciyle kurduğu göz teması ise kimi zaman onaylama, kimi zaman uyarı, kimi zaman vurgulama amaçlı kullanılır. Öğrenci bir şey anlatırken öğretmenin onun gözlerine gülümseyerek bakması, öğrenciyi dinlediği ve onu önemseydiği mesajını verir (Akbaşlı, 2011; Özbent, 2007)

Öğretmenin duruşu ve sınıftaki alan kullanımını da öğrenme-öğretme sürecini etkileyen önemli bir unsurdur. Örneğin öğretmenin her iki kolunu göğüs hizasında bağlaması, ellerini kenetlemesi, işaret parmağını kullanması, bir öğrencinin başında dikilmesi, sırtı dönük bir şekilde ders anlatması, aceleci ve kontrolsüz bir şekilde yer değiştirmesi, ayaktaiken ayaklarını çapraz tutması, masanın ya da kullandığı materyallerin arkasında durması ya da herhangi bir yerden destek alması, elindeki kalem, tebeşir vb ile oynaması, sınıf içi etkileşimi olumsuz etkileyen davranışlardan bazılarıdır (Celep, 2008; Çalışkan & Karadağ, 2010; Habacı ve diğ., 2013; Özbent, 2007).

Bireylerin belli bir alanda davranışlarını, iletişim içinde oldukları kişilerle aralarına ne kadar mesafe koyduklarını inceleyen proksemik sınıfta olumlu bir ortam oluşturmak isteyen öğretmenlerin dikkate alması gereken bir konudur (Özbent, 2007). Baltaş ve Baltaş (2005) yüz yüze ikili ilişkilerde ve belli alan içinde bir toplulukla kurulan ilişkilerde mesafeyi bilinçli olarak kullanmanın yararlı olduğunu vurgulamaktadır. İnsanlar birbirleriyle ilişkilerini mahrem alan (çok yakın alan), kişisel alan, sosyal alan ve genel alan olmak üzere dört alanda düzenlerler (Hamedoğlu, 2014). Mahrem alan sadece (0-60 cm) eş, sevgili ya da çok yakın dostlar içindir. Kişisel alan (60-120 cm) kişisel sohbetlerin yapıldığı arkadaşlara, eşlere ait alandır. Sosyal alan (120- 350 cm) sosyalleşme, resmi görüşmelerde kullanılan alanken, genel alan ise (350- 750 cm) konferans, anfi, vb ortamlarda konuşmacının izleyicilerle kurduğu alanla başlayıp dış uyaranların algılanabildiği sınıra kadar olan mesafeden oluşmaktadır (Hall, 1966, Akt., Hamedoğlu, 2014; Özbent, 2007). Bu mesafelerin Türkiye’de yapılan çalışmada daha yakın olduğu (mahrem alan 0-25 cm, kişisel alan 25-100 cm, sosyal alan 1-2,5 m ve genel alan 2,5m ve üstü) belirlenmiştir (Baltaş ve Baltaş, 2005). Alan kullanımında öğretmenin örneğin öğrencinin omuzuna dokunması öğrencinin derse olan ilgisini artırmakta ve öğretmenin kendisini önemseydiği anlamına gelmektedir. Erdoğan (2005) dokunmanın çok güçlü bir etkiye sahip olduğunu, özellikle ilkökul öğrencilerinin fiziksel temasa gereksinim duyduklarını belirtmiştir. Öte yandan öğrencisine dokunan öğretmen öğrencinin mahrem alanına girer. Hamedoğlu (2014) eş veya sevgili dışındaki kişilerle bedensel temasın olduğu iletişim sürecinde bu alanda çok kalınmaması gerektiğini belirtmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde öğretmenlerin beden dilin etkili kullanmalarının öğrencilerin akademik, sosyal ve psikolojik gelişimlerini olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir. Erdoğan (2005) etkili bir sınıf yönetimi için öğretmenin beden dilini başarılı bir şekilde kullanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Eğitim öğretim sürecinin etkili ve verimli bir şekilde gerçekleşmesi için öğretmenin öğrencilere sözlü veya sözsüz verdiği mesajlar net, anlaşılır ve tutarlı olmalıdır. Özellikle ilkokul düzeyinde olan ve kişilik gelişimi devam eden öğrencilerin öğretmenlerinden aldıkları mesajların tutarlı (Özbent, 2007) ve elbette olumlu olması, öğrencilerin kendilerini güvende hissetmelerini ve derse motive olmalarını sağlayacaktır. Benzer (2012) öğretmenlerin beden dili kullanımına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada öğretmenlerin beden dilini kullanmanın öneminin farkında olduklarını ancak hizmet öncesi eğitimde bu konuda aldıkları eğitimin yetersiz olduğunu belirttikleri tespit edilmiştir. Oysaki öğretmenlerin eğitim ortamlarında, öğretim faaliyetlerinin etkinliğini artırmada destekleyici bir rol üstlenen beden dilini etkili bir şekilde kullanılabilmeleri gerekmektedir. Alan yazında bu konuda yapılan çalışmaların (Başer, 2003; Çalışkan, 2003; Dağlı & Öner, 2002; Öztaş, 2001; Sönmez, 1992; Şen, 2006; Yeşilyaprak, 2004) çoğunlukla öğretmenlerin kullandıkları beden dilini tespit etmeye yönelik olduğu belirlenmiştir. Buna karşın sınıf öğretmeni adaylarının beden dili kullanımlarına yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalardan biri olan ve Tok, Temel ve Ünlü (2014) tarafından yapılan çalışmada genel olarak öğretmen adaylarının kullandıkları beden dilinin karşılaştırılması amacıyla yapılan çalışmada, kadın öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarına, sınıf öğretmeni adaylarının ise diğer öğretmen adaylarına göre beden dilini daha etkin kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışkan ve Yeşil de (2005) beden dilinin öğretmenlik mesleği açısından önemli olduğunu vurgulamış, öğretmen ve öğrenci etkileşiminin, sözsüz iletişim açısından irdelenmesinin ve ülkemizde bu alanda yapılabilecek bilimsel çalışmalara katkı sağlanmasının gerektiğini belirtmişlerdir.

Sınıf öğretmeni adaylarının sahip oldukları ya da sıklıkla kullandıkları beden dillerinin belirlenmesine yönelik yapılacak bir çalışmanın hizmet öncesi eğitim sürecinde konuya dikkat çekmesi ve alan yazına katkı sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu önemden hareketle bu araştırmada Öğretmenlik Uygulaması dersi kapsamında ilkokullara giden sınıf öğretmeni adaylarının ders anlatırken kullandıkları beden dilinin jest ve mimikler, duruş ve proksemik alan kullanımı çerçevesinde incelenmesi, çalışmanın bu yönüyle hizmet öncesinde yapılan çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum incelemesi kullanılmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının ders anlatırken kullandıkları beden dilinin belirlenmesi amacıyla sınıf öğretmeni adayları tarafından çekilen videolar araştırmacı tarafından analiz edilmiştir.

Çalışma Grubu

Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda Öğretmenlik Uygulaması dersini alacak öğretmen adaylarından 10'ar kişilik gruplar oluşturmaları ve grup listelerini bölümde öğretmenlik uygulaması gruplarının oluşturulması, ilgili okullara ve öğretim elemanlarına dağıtılmasından sorumlu öğretim elemanına teslim etmeleri istenir. Sınıf öğretmeni adayları tarafından oluşturulan bu gruplar ilgili öğretim elemanı tarafından dersi yürüten öğretim elemanlarına rastgele dağıtılır. Bu dağıtım sonunda 2015-2016 eğitim öğretim yılında Öğretmenlik Uygulaması gruplarını yürüten öğretim elemanlarından biri olan araştırmacıya denk gelen ve iki gruptan oluşan toplam 20 öğretmen adayı kolay ulaşılabilir olduğu için araştırmanın çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

Tablo 1

Araştırmaya Katılan Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bilgileri

	Dağılım	n	%
Cinsiyet	Kadın	16	80
	Erkek	4	20
Toplam		20	100

Tablo 1'de görüldüğu gibi 16'sı (%80) kadın, 4'ü (%20) erkek olmak üzere toplam 20 sınıf öğretmeni adayı araştırmaya katılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada literatür taraması (Özbent, 2007; şen, 2006, Miller, 2005; Tok & Temel, 2014; Yıldızhan, 2014) yapılarak ve Sınıf Yönetimi ve Öğretmenlik Uygulaması dersi alanlarında uzman iki öğretim üyesinin görüşü alınarak araştırmacı tarafından hazırlanan "Beden Dili Kriterleri Formu" kullanılmıştır. Bununla birlikte video analizleri sırasında kriterlerde yer almayan fakat sınıf öğretmeni adayları tarafından gösterilen farklı beden dilleri araştırmacı tarafından tek tek not edilmiş ve bulgularda araştırmacı notlarından doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Bu beden dillerinden üç ve üçten fazla sınıf öğretmeni adayı tarafından kullanılan altı beden dili ifadesi (Kafasıyla söz verme; Kalem, kitabı, çalışma kâğıtlarını vs uzatarak söz verme; Parmaklarını tek tek göstererek maddeleme; Bir yöndeki öğrenci grubuna yönelerek ders işleme; Tahtada belli bir

açıyla ileri geri- sağa sola gitme; Öğrenciyle göz teması kurma) uzman görüşü doğrultusunda oluşturulan forma eklenmiştir. Beden dili kriterleri formu 30 davranış ifadesinden oluşan jest ve mimik (Kolları göğüs hizasında bağlamak, İşaret parmağı ile söz vermek, Kaşlarını çatmak, vb), 26 davranış ifadesinden oluşan duruş (Masanın arkasında durma, Tahtaya dayanma, Saçlarıyla oynamak, vb) ve 10 davranış ifadesinden oluşan proksemik (Öğrenciyle göz hizasında konuşmak, Öğrencinin kişisel alanına girme, Sınıf içinde dolaşma, vb) olmak üzere üç bölümden ve toplam 66 davranış ifadesinden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın amacı doğrultusunda sınıf öğretmeni adaylarından bir dönem boyunca öğretmenlik uygulamasında anlattıkları dersleri videoya almaları istenmiştir. Öğretmen adayları Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretmenlik Uygulaması Yönergesi doğrultusunda derslere ikişer kişiden oluşan gruplar halinde girmişlerdir. Dersi anlatan öğretmen adayının video kaydı kendisine eşlik eden grup arkadaşı tarafından çekilmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılan öğretmen adaylarına dönem boyunca kendilerini en iyi ifade ettiklerini düşündükleri derse ait 30-40 dakikalık videoyu, aynı zamanda dersin sorumlusu olan, araştırmacıya teslim etmeleri istenmiştir. Öğretmen adaylarının hangi dersi, kaç dakika ve kaçınıcı sınıfa anlattıklarını ilişkin bilgiler Tablo 2’de paylaşılmıştır.

Tablo 2

Araştırmaya Katılan Sınıf Öğretmeni Adaylarının Anlattıkları Derslere İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	Öğretmen Adayları	Sınıf Düzeyi	Ders	Süre (dk)
Kadın	K1	3	Hayat Bilgisi	30
Kadın	K2	3	Matematik	30
Kadın	K3	4	Sosyal Bilgiler	35
Kadın	K4	3	Matematik	35
Kadın	K5	4	Fen ve Teknoloji	38
Kadın	K6	4	Matematik	35
Kadın	K7	2	Türkçe	35
Kadın	K8	4	Fen ve Teknoloji	37
Kadın	K9	3	Hayat Bilgisi	30
Kadın	K10	2	Hayat Bilgisi	38
Kadın	K11	3	Türkçe	30
Kadın	K12	4	Matematik	30
Kadın	K13	3	Hayat Bilgisi	30
Kadın	K14	4	Türkçe	40
Kadın	K15	4	Fen ve Teknoloji	35
Kadın	K16	3	Hayat Bilgisi	35
Erkek	E1	4	Fen ve Teknoloji	30
Erkek	E2	3	Hayat Bilgisi	30
Erkek	E3	3	Türkçe	30
Erkek	E4	3	Türkçe	30

Tablo 2’de de görüldüğü gibi öğretmen adayları 10’u üçüncü sınıflara, 8’i dördüncü sınıflara, 2’si ise ikinci sınıflara anlattıkları derse ait videoları araştırmacıya sunmuş ve araştırmacı bu videolar

analiz etmiştir. Analiz edilen videoların altısı Hayat Bilgisi, beşi Türkçe, dördü Matematik, dördü Fen ve Teknoloji, bir tanesi ise Sosyal Bilgiler dersinde kaydedilmiştir.

Verilerin Analizi

Video kayıtları verilerin tekrar incelenebilmesine, farklı yöntemlerle analiz edilebilmesine ve verilerin başka araştırmacılar tarafından da izlenebilmesine imkân tanıdığı için (Marshall ve Rossman, 1999, Akt., Yıldırım ve Şimşek, 2006) tercih edilmiştir. Sınıf öğretmeni adaylarının videolarından oluşan dokümanlar araştırmacı tarafından hazırlanan beden dili kriterleri formu doğrultusunda analiz edilerek kullanılan beden dillerine ait frekans ve yüzde değerleriyle belirlenmiştir. Bu süreçte öğretmen adaylarına cinsiyete göre K (kadın) ve E (erkek) harfleri ile birlikte numara (K1, K2, E3...) verilmiştir. Bununla birlikte videoların analizi sırasında araştırmacı tarafından notlar alınmış ve bulgularda bu notlardan oluşan doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Araştırmanın güvenilirlik çalışması için random yoluyla seçilen 10 video Sınıf Yönetimi konusunda uzman ve Öğretmenlik Uygulaması grubu yürüten başka bir öğretim üyesi tarafından izlenerek, beden dili kriterleri formunun doldurulması sağlanmış, Miles ve Huberman'ın (1994, Akt., Türnüklü, 2000) güvenilirlik hesaplaması formülü kullanılmıştır. Güvenirlik formülü (Güvenirlik = Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) kullanılmıştır. Güvenirlik hesaplarının %70'in üzerinde çıkması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir. Yapılan hesaplama sonucunda araştırmanın güvenilirliği % 86 olarak hesaplanmış ve sonuç, araştırma için güvenilir kabul edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, araştırma amacı doğrultusunda toplanan verilere ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Tablo 3'de sınıf öğretmeni adaylarının ders anlatımları sırasında kullandıkları jest ve mimiklere ait frekans ve yüzde değerleri gösterilmektedir.

Tablo 3

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kullandıkları Jest ve Mimiklere Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Jest ve mimikler	Her zaman		Hiçbir zaman		Bazen	
	f	%	f	%	f	%
1. Kolları göğüs hizasında bağlamak	7	35	12	60	1	5
2. Elleri göğüs hizasında kavuşturmak	11	55	9	45		
3. Kolları göğüs hizasında bağlamak	5	25	14	70	1	5
4. Küçük ve dar alanlı el kol hareketleri	16	80	4	20	1	5
5. Ellerini hızlıca ovuşturmak	1	5	19	95		
6. Ellerini yavaşça ovuşturmak	5	25	15	75		
7. Kalem, yüzük, saat, çalışma kâğıdı veya tebeşirle oynamak	10	50	9	45	1	5
8. Yumruk yapmak			20	100		

9.Dudakları sıkamak	1	5	19	95		
10.İşaret parmağı ile söz vermek	14	70	5	25	1	5
11.Parmaklarıyla masaya vurmak			20	100		
12.Parmaklarını şakırdatma	1	5	19	95		
13.İşaret parmağıyla masaya vurmak			20	100		
14.Elini yukarı/yana doğru tutarak söz vermek	8	40	11	55	1	5
15.Bilmiyorum anlamındaki omuz silkmek			20	100		
16.İşaret parmağı ile öğrenciyi göstererek tehdit etmek			20	100		
17.Sınıfı susturmak için işaret parmağını dudaklarını götürmek	8	40	12	60		
18.Konuşmak istediğinde elini hafifçe kaldırmak	7	35	13	65		
19.Abartılı el kol hareketleri	1	5	19	95		
20.Kaşlarını çatmak	3	15	17	85		
21.Anlayışlı gülümseme	13	65	7	35		
22.Alaycı gülümseme	2	10	18	90		
23.Onaylayıcı baş hareketi	8	40	11	55	1	5
24.Anlamadığını belirtmek için yukarı kaldırılmış kaşlar	1	5	18	90	1	5
25.Hayır anlamında yukarı kaldırılmış kaşlar	4	20	15	75	1	5
26.Dinlediğini belli eden bakış	14	70	5	25	1	5
27.Konuşurken öğrenciyeye yönelme	16	80	4	20		
28.Kafasıyla söz verme	4	20	16	80		
29.Kalemi, kitabı, çalışma kâğıdını doğrultarak söz verme	3	15	17	85		
30.Parmaklarını tek tek göstererek maddeleme	4	20	16	80		

Tablo 2 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının büyük çoğunluğunun (%80) “Küçük ve dar alanlı kol hareketleri” ve “Konuşurken öğrenciyeye yönelme” jestini kullandıkları görülmektedir. Bunu %70 ile “İşaret parmağı ile söz vermek” jesti ve “Dinlediğini belli eden bakış” mimiği takip etmektedir. Sınıf öğretmeni adaylarının %65’i “Anlayışlı gülümseme” mimiğini, %55’i “Elleri göğüs hizasında kavuşturmak”, %50’si “Kalem, ataç, yüzük, saat, çalışma kâğıdı veya tebeşirle oynamak” jestlerini kullanmaktadır. Bu jest ve mimikleri “Elini yukarı/yana doğru tutarak söz vermek”, “Sınıfı susturmak için işaret parmağını dudaklarını götürmek”, “Onaylayıcı baş hareketi” (%40), “Kolları göğüs hizasında bağlamak” ve “Konuşmak istediğinde elini hafifçe kaldırmak” (%35) takip etmektedir. Bununla birlikte sınıf öğretmeni adaylarının hiçbiri “Yumruk yapmak”, “Parmaklarıyla masaya vurmak”, “İşaret parmağıyla masaya vurmak”, “Bilmiyorum anlamındaki omuz silkmek”, “İşaret parmağı ile öğrenciyeye göstererek tehdit etmek” jestlerini kullanmamıştır. Ancak E1, E2 ve K9 kodlu sınıf öğretmeni adaylarının öğrenciyeye yönerge verirken hükmedici bir şekilde işaret parmağını doğrulttuğu tespit edilmiştir.

Tabloda da görüldüğü gibi “Dudaklarını sıkamak” jest ve mimiği bir sınıf öğretmeni adayında görülmüştür. Sınıf öğretmeni adayının video analizi süreci sırasında tutulan araştırmacı notlarında “K2 ders anlatırken bakışlarını, bedenini, başını etkin bir şekilde kullanıyor. Doğru yanıt veren öğrencilere başparmağıyla onay işareti yapıyor. Oldukça rahat bir şekilde canlandırmalar yapıyor. Ancak sınıf öğretmeninin o anda verdiği çalışma kâğıtlarını yaptırırken alnını, çenesini kaşıma, masaya dayanma, ellerini arkada bağlama, dudaklarını sıkma gibi tedirgin davranışlar

göstermiştir.” şeklinde açıklamalara yer verilmiştir. Sınıf öğretmeni adayının değişen bu durumu, kendisine ders esnasında verilen çalışma kâğıtlarına hazırlanamadığı için yaşadığı kaygı ile ilişkilendirilmiştir. Yapılan analizde üç sınıf öğretmeni adayının (K9, K11, E4) kaşlarını çattığı görülmekle beraber bu sınıf öğretmeni adaylarından birinin kaşlarını diğerleri gibi kızdığı için değil konunun önemini vurgulamak için çattığı tespit edilmiştir.

Bazı sınıf öğretmeni adaylarının araştırmacı tarafından oluşturulmuş kriterlerde yer almayan jest ve mimikler kullandıkları görülmüş ve bu jest ve mimikler kriterlere eklenmiştir. Örneğin dört sınıf öğretmeni adayının (K2, K3, K5, K6) konuyu özetlerken, önemli noktaları parmaklarını sayar gibi tek tek göstererek maddeleri vurguladıkları belirlenmiştir. Ayrıca dört sınıf öğretmeni adayının öğrencilerine kafasını eğerek (K2, K4, K5, E1) üç sınıf öğretmeni adayının (K3, K15, K16) ise elinde bulunan kalem, kitap, çalışma kâğıdını doğrultarak söz verdiği görülmüştür.

K15 kodlu sınıf öğretmeni adayının ders anlatırken öğrencileri desteklemek, onaylamak ve güdülemek için öğrencilere sıklıkla göz kırptığı belirlenmiştir. E2 ise önemli konuları sağ elinin parmaklarını birleştirip aşağı yukarı sallayarak vurgulamaktadır. K15 ve E2 kodlu sınıf öğretmeni adaylarının bu jest ve mimikleri diğer sınıf öğretmeni adaylarında gözlenmemekle birlikte oluşturulan kriterlerde de yer almamaktadır. Ancak her iki beden dilinin günlük yaşamda kullanıldığı düşünüldüğünden sınıf öğretmeni adaylarının bu davranışlarına yer vermesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

Tablo 4

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Duruşlarına Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Duruş	Her zaman		Hiçbir zaman		Bazen	
	f	%	f	%	f	%
1.Eliyle alnını silme	4	20	20	100		
2.Başını omuzlarının arasına çekme	2	10	18	90		
3.Masanın arkasında durma	2	10	17	85	1	5
4.Çeneyi okşama	2	10	18	90		
5.Kafayı “hayır” anlamında sallamak	3	15	17	85		
6.Kafayı “evet” anlamında sallamak	10	50	10	50		
7.Başın öne eğilmesi	4	20	20	100		
8.Gözlerini kırıştırmak (sinirlilik)	4	20	20	100		
9.Masaya oturma	1	5	19	95		
10.Sıraya oturma	1	5	19	95		
11.Masadan destek almak	6	30	16	65	1	5
12.Tahtaya dayanmak	3	15	17	85		
13.Tahtada ders anlatma	8	40	13	65		
14.Öğrencinin sırtına dokunma	4	20	11	55	5	25
15.Öğrencinin başını okşama	4	20	16	80		
16.Konuşurken elini ağzının önünde tutmak	1	5	19	95		
17.Kitabı ağzının önünde tutmak	3	15	17	85		
18.Ellerini beline koymak	6	30	14	70		

19. Ellerini cebine sokmak	2	10	18	90		
20. Kollarını arkada bağlamak	2	10	18	90		
21. Yüzünü (yanağını, alnını, burnunu) kaşımak/ellemek	6	30	13	65	1	5
22. Saçlarıyla oynama	4	20	16	80		
23. Yüzü tahtaya dönükken omuz üzerinden geriye bakma	7	35	11	55	2	10
24. Sırtı öğrencilere dönük durma	6	30	12	60	2	10
25. Bir yöndeki öğrenci grubuna yönelerek ders işleme	14	70	3	15	3	15
26. Ayakları çapraz tutma	2	10	18	90		

Yapılan analizlerde sınıf öğretmeni adaylarının ders sürecindeki duruşlarına ilişkin veriler elde edilmiştir. Buna göre sınıf öğretmeni adaylarının %70'inin bir yöndeki öğrenci grubuna yönelerek ders işledikleri görülmüştür. Örneğin K6 pencere kenarı ve orta sıradaki öğrencilere yönelerek ders işlemekte, duvar kenarındaki öğrencilere yönelmemektedir. K10 ise duvar kenarı ve orta sıradaki öğrencilere yönelerek ders işlerken pencere kenarındaki öğrencilere yönelmemektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarında en çok gözlenen ikinci duruş “Kafayı ‘evet’ anlamında sallamak” (%50) iken üçüncü sırada “Tahtada ders anlatma” (%40) dördüncü sırada “Yüzü tahtaya dönükken omuz üzerinden geriye bakma” (%35), beşinci sırada “Sırtı öğrencilere dönük durma”, “Yüzünü (yanağını, alnını, burnunu) kaşımak”, “Ellerini beline koymak”, “Masadan destek almak” (%30) takip etmektedir. Tahtada ders anlatan sınıf öğretmeni adaylarından üçünün (K3, K9 ve E4) yüzleri tahtaya dönükken omuz üzerinden geriye baktıkları, yine üçünün (K3, K5, E2) sırtlarının öğrenciye dönük olarak ders anlattıkları belirlenmiştir. Yüzleri tahtaya dönük olarak omuz üzerinden geriye bakan sınıf öğretmeni adaylarının üçünün (K3, K9, K14) tahtada hazırladıkları basit ders araç gereci ile ilgili etkinlikleri yaparken, ikisinin (K10, K15) ise projeksiyon ile sunum yaptıkları sırada bu pozisyonda oldukları tespit edilmiştir.

“Öğrencinin başını okşama” ve “Öğrencinin sırtına dokunmak” davranışlarını gösteren sınıf öğretmeni adaylarının oranı %20'dir. Sınıf öğretmeni adayları öğrencilerin sırtına genellikle destek olmak amacıyla dokunmaktadır. Bu sınıf öğretmeni adaylarından K3 öğrenciyi yerine oturtmak için, E3 ise izin almak için yanına gelen öğrenciyle konuşurken öğrencinin sırtına dokunmuşlardır. K10 kodlu sınıf öğretmeni adayı ise dersi takip etmeyen öğrenciyi derse yöneltmek için başını okşamıştır.

Ayaklarını çapraz tutarak duran sınıf öğretmeni adaylarına (K4, K5) dair araştırmacı notlarında şu bilgilere yer verilmektedir: “K4 heyecanlı, durduğu yerde sallanıyor.” ve “K5 derse hazırlık yapmadan gelmiş. Elindeki kitaba bağlı, sürekli kitaba bakıyor. Masaya dayanarak ayakları çapraz bir şekilde duruyor.”

Sınıf öğretmeni adaylarından K6 ve K10'nun ders işlerken zaman zaman çenelerini okşadıkları görülmüştür. Sınıf öğretmeni adayları duruşu öğrencilerine sordukları soruların cevaplarını bulmaları için öğrencileri güdülemek amacıyla düşünüyormuş gibi rol yapmak amacıyla okşadıkları tespit edilmiştir. Araştırmacı notlarında K12'nin ürkek ve tedirgin bir duruş sergilediğine dair bilgiler yer almıştır. Bu sınıf öğretmeni adayının öğretmen masasının arkasında veya yanında sabit bir şekilde durduğu belirtilmiştir.

K4 ve E1 kodlu sınıf öğretmeni adaylarının ders anlatırken farklı bir duruş sergiledikleri dikkati çekmiştir. K4 kodlu sınıf öğretmeni adayının, ders kitabını kollarının arasına alarak göğsüne bastırıldığı, çenesini rulo yaparak elinde tuttuğu çalışma kâğıdına ya da kitaba dayadığı ve bu şekilde konuştuğu görülmüştür. Söz konusu sınıf öğretmeni adayının heyecanlı ve tedirgin olduğuna dair araştırmacı notlarına “Ayaklarını çapraz tutma” duruşuna ait açıklamada yer verilmiştir. Sınıf öğretmeni adayının bu duruşu da kendisinin heyecanlı olması ile ilişkilendirilmektedir. E1 kodlu sınıf öğretmeni adayı ise ayrı ayrı yumruk yaptığı ellerini üst üste koyarak çenesini ellerine dayadığı ve bir süre bu şekilde dolaşarak konuştuğu izlenmiştir. Her iki sınıf öğretmeni adayının çenelerini dayayarak konuşmaları öğrencilerle iletişimlerini engelleyici bir durum yaratmıştır.

Tablo 4

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Proksemik Alan Kullanımlarına Ait Frekans ve Yüzde Değerleri

Proksemik	Her zaman		Hiçbir zaman		Bazen	
	f	%	f	%	f	%
1.Öğrencinin kişisel alanına girme (60-150cm)	14	70	5	25	1	5
2.Öğrencinin mahrem alanına girme (0-60 cm)	4	20	11	55	5	25
3.Sınıf içinde dolaşma	6	30	10	50	4	20
4.Sınıfın tamamını görececek uzaklıkta durma	15	75	2	10	3	15
5.Oturan öğrenciyle eğilmeden konuşmak	9	45	7	35	4	20
6.Öğrenciyle göz hizasında konuşmak	2	10	17	85	1	5
7.Öğrenciye arkadan hükmederek yaklaşma	2	10	15	75	3	15
8.Öğrenciye yandan yaklaşarak göz hizasında iletişim kurmak	4	20	13	65	3	15
9.Tahtada belli bir açıyla ileri-geri, sağa-sola gitme	10	50	10	50		
10.Öğrenciyle göz teması kurma	3	15	11	55	6	30

Sınıf öğretmeni adaylarının proksemik alan kullanımları incelendiğinde, en çok kullanılan alanın (%75) “Sınıfın tamamını görececek uzaklık” olduğu, bu alanı “Öğrencinin kişisel alanı”nın (%70) takip ettiği tespit edilmiştir. “Tahtada ileri-geri, sağa-sola gitme” (%50), “Oturan öğrenciyle eğilmeden konuşmak” (%45) sınıf öğretmeni adaylarının kullandıkları proksemik alanlarda üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadır. Sınıf öğretmeni adaylarının yarısının ders anlatırken sürekli sağa-sola ve belli bir açıyla ileri-geri adımlar attıkları dikkat çekmiştir. Sınıfa hâkim olabilmek için yapılan bu hareketin zaman zaman dikkat dağıttığı ve bu hareket esnasında sınıf öğretmeni adayının bir grup öğrenciye sırtını dönmesine neden olduğu görülmüştür. Örneğin sağa-sola, ileri geri

adımlar atan K13 için araştırmacı notlarında “*Bu hareket esnasında sırtı dönükken, metin okuyor. Sırtının dönük olduğu öğrencilerle iletişim kopukluğu ortaya çıkıyor.*” bilgisi yer alırken aynı hareketi yapan K14 için araştırmacı “*Sağa sola hareketlerde sırtı öğrenciye dönük oluyor ve bu sırada konu anlatıyor. Tempolu yürüyüşü rahatsız edici*” şeklinde notlar almıştır. Söz konusu notlarda benzer bir bilgi E1 için de verilmiştir.

Öğrencilerin kişisel alanlarına giren sınıf öğretmeni adaylarının sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşın sınıf öğretmeni adaylarının çoğunun (%55) öğrencilerin mahrem alanına girmedikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin mahrem alanına giren dört sınıf öğretmeni adayından biri K16’nın bireysel çalışmalarında yardım etmek için öğrencilerinin yanına oturduğu, örneğin bir öğrencisinin yanına oturup bir kolunu boynuna dolayarak diğer koluyla öğrencinin elini tutup yazı çalışması yaptığı tespit edilmiştir. Öğrencilerinin mahrem alanına kısmen giren K12’nin tahtada sorulan soruyu yanıtlayan öğrencisini desteklemek amacıyla arkadan sarıldığı görülmüştür. Yine mahrem alana kısmen giren K2’nin zaman zaman öğrencilerin başına dikildiği belirlenmiştir. Sınıf öğretmeni adayının bu durumu araştırmacı notlarında şu şekilde değerlendirilmiştir: “*Sınıf öğretmeni çalışma kâğıtları verdi, çalışma kâğıtlarını daha önce göremediği için ve kendisine çalışma kâğıdı kalmadığı için, soruları okuyabilmek ve şıkları görebilmek için öğrencilerin başına dikiliyor.*” Yukarıda K2’nin dersi etkili bir şekilde anlattığına ancak sınıf öğretmeninin son anda verdiği çalışma kâğıtları nedeniyle tedirgin olduğuna değinilmişti.

Sınıf öğretmeni adaylarının büyük çoğunluğunun (%85) öğrencilerle göz hizasında konuşmadıkları ya da yandan yaklaşarak göz hizasında iletişim kurmadıkları (%65) belirlenmiştir. Göz hizasında sürekli veya kısmen iletişim kuran sınıf öğretmeni adaylarının (K3, K5, K10, K19, K20, E1) ise bu süreçte göz teması kurmadıkları, öğrencinin kitabına veya çalışmasına baktıkları tespit edilmiştir. Örneğin araştırmacı E1 için “*Sadece öndeki öğrenciye eğilerek ama göz teması kurmadan, başı öne eğik konuşuyor.*” şeklinde bir not yazmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının göz teması kurmadıklarına dair bir diğer veri proksemik kriterlerinin onuncu maddesinde de göze çarpmaktadır. Buna göre öğretmenlerin %55’i öğrencilerle göz teması kurmamakta, %30’u ise kısmen göz teması kurmaktadır. Yine beşinci maddede sınıf öğretmeni adaylarının çoğunun (%45) oturan öğrenciyle eğilmeden konuştukları araştırmadan elde edilen bir diğer bulgudur. Bununla birlikte öğrencisiyle eğilmeden iletişim kuran K11’in bireysel çalışmalarda desteğe ihtiyaç duyan öğrencilerin yanına oturduğu hatta bazı öğrencileriyle iletişim kurmak için çömeldiği tespit edilmiştir.

Sınıf öğretmeni adaylarının yarısının (%50) sınıf içinde dolaşmadan ders anlattıkları belirlenmiştir. Örneğin K5’in masadaki kitaba sabit kaldığı hatta masaya oturarak ders anlattığı görülmüştür. Sınıf

içinde kısmen dolaşarak ders anlatan sınıf öğretmeni adaylarından K12'nin çoğunlukla masa civarında olduğu ancak bazen hazırladığı basit ders araç gerecini kullanmak için sınıf içinde dolaştığı, E1'in ise cam kenarında arka sıraya doğru dolaştığı tespit edilmiştir.

K14 kodlu sınıf öğretmeni adayı ders anlatırken diğer sınıf öğretmeni adaylarında gözlenmeyen ve hazırlanan beden dili kriter listesinde de yer almayan farklı davranış sergilemiştir. Bu sınıf öğretmeni adayının sınıfta belli bir açıyla ileri-geri, sağa-sola hareket ederken ayaklarını sürüyerek yürüdüğü gözlenmiştir.

Tartışma

Sınıf öğretmeni adaylarının ders anlatırken kullandıkları beden dilini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada öğretmenlerin en çok “Küçük ve dar alanlı kol hareketleri” ve “Konuşurken öğrenciye yönelme” jestini kullandıkları belirlenmiştir. Sınıf öğretmeni adayları tarafından kullanılan jest ve mimiklerde ikinci sırada “İşaret parmağı ile söz vermek” ve “Dinlediğini belli eden bakış”, üçüncü sırada “Anlayışlı gülümseme” dördüncü sırada “Elleri göğüs hizasında kavuşturmak”, beşinci sırada ise “Kalem, ataç, yüzük, saat, çalışma kâğıdı veya tebeşirle oynamak” yer almaktadır. Sınıf öğretmeni adayları tarafından en çok kullanılan jest ve mimikler arasında yer alan küçük ve dar alanlı kol hareketleri, elleri göğüs hizasında kavuşturmak jestleri, sınıf öğretmeni adaylarının güvensiz olduklarını, kalem, ataç, yüzük, saat ve çalışma kâğıdı ile oynamak jesti ise gergin oldukları yönünde mesajlar iletmektedir. Çalışkan ve Yeşil (2005) öğretmenin vücudunu dik kullanmasının, otururken, ayaktayken ve yürürken, bitkin bir ifade yerine canlı, kendine güvenen bir duruş sergilemesinin mesleği açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Sınıf öğretmeni adaylarının konuşurken öğrenciye yönelmeleri, bakışlarıyla öğrencileri dinlediklerini belli etmeleri ve anlayışlı gülümsemeleri öğrencilerin kendilerini sınıf içerisinde daha rahat ve güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Açıl (2005) öğretmenlerin öğrencilerini gözlerinin içine bakıp gülümseyerek ve kafalarıyla onaylayarak dinlemeleri gerektiğini belirtmektedir. Başer (2003) tarafından yapılan çalışmada öğretmenin gülümsemesinin öğrencileri olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Şen (2006) tarafından yapılan çalışmada da lise öğrencilerinin öğretmenin sınıfa gülümseyerek girmesinden ve öğretmenin öğrencisini dinlediğini belli etmesinden olumlu etkilendiklerini ancak bu davranışların öğretmenler tarafından pek sergilenmediği belirlenmiştir. Yine Gökçeli'nin (2013) araştırmasında öğrenciler öğretmenlerin ders işlerken gülümsemesinden hoşlandıkları ifade etmişlerdir. Yıldızhan (2014) tarafından lise öğrencileriyle yapılan bir başka çalışmada da öğrenciler, öğretmenlerinin yüzlerine bakarak onları dinlemelerini olumlu olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Sınıf öğretmeni adayları büyük çoğunluğu bir yöndeki öğrenci grubuna (pencere kenarı ya da duvar kenarı) yönelerek ders anlatmaktadır. Sınıf öğretmeni adaylarının bu duruşu aksi yöndeki öğrencilerin derse katılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Tahtada ders anlatan sınıf öğretmeni adaylarının bir kısmının yüzleri tahtaya dönükken omuz üzerinden geriye doğru baktıkları veya sırtları dönük bir şekilde durdukları, aynı durumun basit ders araç gereci kullanan ve projeksiyonla sunum yapan sınıf öğretmeni adayları için de geçerli olduğu görülmektedir. Bu durum farklı materyaller hazırlayarak daha etkili öğretim yapmaya çalışan sınıf öğretmeni adaylarının öğrencilerle iletişimini kısıtlamakta, etkileşim sürecini sekteye uğratmakta, öğrencilerin materyallerden etkili bir şekilde yararlanmalarını engelleyerek öğretimin niteliğini düşürmektedir. Özbent (2007) öğretmenin tahtada yazı yazarken sınıfla omuz üzerinden iletişim kurmasını iletişimi engellediğini bunun yerine öğretmenin tahtada yazı yazmaya ara vererek sınıfa dönüp konuşmasının daha doğru olacağını belirtmektedir.

Sınıf öğretmeni adaylarının yarısı kafasını “evet” anlamında sallamakta, yarısına yakın bir kısmının ise öğrencilerinin sırtına dokunmaktadır. Şen (2006) yaptığı çalışmada öğrencilerin kafalarını evet anlamında sallayan öğretmenlerin bu davranışından olumlu etkilendiklerini tespit etmiştir.

Sınıf öğretmeni adaylarının büyük çoğunluğu ders anlatırken sınıfın tamamını görece uzaklıkta durmaktadır. Bu mesafe sınıf öğretmeni adayının tüm öğrenciler tarafından görülmesini sağlar. Ancak öğretmenin zaman zaman öğrencilerle etkileşime girmesi, çalışmalarını kontrol etmesi için sınıfta dolaşması gerekmektedir. Nitekim Gökçeli'nin (2013) yaptığı çalışmada öğrencilerin öğretmenin sınıfın orta alanında ve sınıfta dolaşarak ders anlatmasından hoşlandıkları belirlenmiştir.

Sınıf öğretmeni adaylarının sınıfta çoğunlukla buldukları alanlardan ikincisi öğrencinin kişisel alanıdır. Ders anlatırken sınıf öğretmeni adaylarının yarısı tahtada belli bir açıyla ileri geri veya sağa sola gitmektedir. Öğretmen adayının bu hareketi öğrencilerin öğretmeni takip etmesini güçleştirmektedir. Sınıf öğretmeni adaylarının yarısından fazlası öğrencilerin mahrem alanına girmemektedir. Öğrencilerin mahrem alanına giren az sayıdaki sınıf öğretmeni adayının genellikle öğrencilere bireysel çalışmalarda yardımcı olmak için öğrencinin sırtına dokunarak veya başını okşayarak onların mahrem alanına girdikleri görülmektedir. Çalışkan ve Yeşil (2005) öğretmenin, öğrencinin yazdıklarını kontrol etmek için öğrencinin defterine bakabileceğini bu davranışın bir amaç doğrultusunda gerçekleştiği için teşkil etmeyeceğini ifade etmişlerdir. Buna karşın Erdem ve Okul (2015) yaptıkları çalışmada sınıf öğretmenlerinin öğrencilerine sıklıkla dokunarak konuştukları belirlenmiştir. Sınıf öğretmeni adaylarının, sınıf öğretmenlerine göre öğrencilere daha az dokunması onların öğrencileri yeterince tanımamaları, bu nedenle daha tedirgin olmaları ile

ilişkilendirilebilir. Şen (2006) öğretmenlerin öğrencileri harekete geçirmek ya da onlara güvendiklerini göstermek için öğrencilerin sırtına dokunmalarının öğrencileri olumlu etkilediğini ifade etmiştir. Başer (2003) de araştırmasında öğretmenin yakın durma, dokunma gibi olumlu beden dili davranışlarının öğrencileri olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir. Gökçeli'nin (2013) çalışmasında ise öğrencilerin, öğretmenlerin omuzlarına dokunarak söz vermesinden hoşlandıkları ancak ellerine dokunarak söz vermesinden ve soru sorarken çok yakında durmasından hoşlanmadıkları belirlenmiştir.

Sınıf öğretmeni adaylarının büyük çoğunluğunun öğrencilerle göz hizasında konuşmaları araştırmada elde edilen bir diğer sonuçtur. Göz hizasına eğilerek iletişim kuran sınıf öğretmeni adayları ise göz teması kurmamakta bu süreçte öğrencinin kitabına veya çalışma kâğıdına bakmaktadırlar. Ayrıca sınıf öğretmeni adaylarının yarısından fazlasının öğrencilerle göz teması kurmamakta, yarısı ise sınıfta dolaşmadan ders anlatmaktadır. Sınıf öğretmeni adaylarının öğrencilerle göz hizasında iletişim kurmak ve göz teması kurmak konusunda yetersiz oldukları görülmektedir. Göz teması sınıf içi iletişimin önemli bir parçasıdır. Bakışlarını etkili bir şekilde kullanan öğretmen sınıftaki her öğrenciyle farklı bir iletişim kurabilir (Özbent, 2007). Yıldızhan (2014) ve Gökçeli'nin (2013) çalışmalarında lise öğrencilerinin, öğretmenlerinin ders anlatırken kendileriyle göz teması kurmasını olumlu bir durum olarak değerlendirdiklerini belirlemiştir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak yapılan bu araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının öğrenciyi dinleme, öğrenciye yönelme ve anlayışlı gülümseme gibi olumlu beden dili kullandıkları gibi, elleri göğüs hizasında kavuşturmak, küçük ve dar alanlı el kol hareketleri gibi güvensiz olduklarına dair mesajlar ileten ya da öğrencilerle göz hizasında iletişim kurmamak, göz temasında bulunmamak, tek bir yöndeki öğrenciye ders anlatmak gibi sınırlı iletişim mesajları veren beden dili kullandıkları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar sınıf öğretmeni adaylarının beden dilinin kullanımına yönelik bilgilendirilmeleri gerektiğini düşündürmektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlar ışığında uygulamaya ve sonraki araştırmalara yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Eğitim fakültelerinde beden dilinin kullanımı ve önemine, “İletişim” konusu içinde Sınıf Yönetimi, Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme ve Rehberlik gibi derslerde kısaca değinilmektedir. Beden dilinin etkin kullanımı için söz konusu derslerde konuya ayrılan sürenin artırılması, drama, örnek olay vb. yöntemlerle sınıf öğretmeni adaylarının derse etkin katılımı sağlanabilir.

- Beden dilinin sınıf içi etkileşimdeki ve eğitimin niteliğini artırmadaki rolü düşünüldüğünde lisans programlarına “Beden Dili” dersi zorunlu ya da seçmeli ders olarak eklenebilir.
- Eğitim fakültelerinde “Beden Dili” ile ilgili seminerler, atölye çalışmaları yapılabilir.
- Bu araştırma sınıf öğretmeni adayları tarafından çekilen videolardan elde edilen bilgilerle sınırlıdır. Sonraki araştırmalar gözlem, görüşme gibi veri toplama teknikleriyle zenginleştirilebilir.
- Sınıf öğretmeni adaylarına konuyla ilgili seminerler verilerek, seminerlerin etkililiğinin belirlendiği deneysel çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Açıl, M. (2005). *Öğretmenin beden dili*. İstanbul: Armoni Yayıncılık.
- Akbaşlı, S. (2011). Sınıf içi iletişim ve etkileşim, (Ed. Sarpkaya, R.), *Sınıf yönetimi* içinde (s.117-150), Ankara: İhtiyaç Yayıncılık.
- Baltaş, Z. & Baltas A. (2005). *Bedenin dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başer, Ş. G. (2003). *İlköğretim okullarında öğretmenlerin belirli beden dili davranışlarının 5. ve 8. sınıf öğrencileri üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bencuya, C. (2003). *Öğretmenlerin iletişim becerisi eğitimi almasının öğrenciler üzerindeki etkileri*.
- Benzer, A. (2012). Teachers' opinions about the use of body language. *Education*, 132 (3), 467.
- Borg, J. (2009). Body language: 7 easy lessons to master the silent language.
- Celep, C. (2008). *Sınıf yönetiminde kuram ve uygulama*. 3. Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çalışkan N & Karadağ E (2010). Öğretim sürecinde iletişim öğeleri ve beden dilinin önemi.
- Çalışkan, N. & Yeşil R. (2005). Eğitim sürecinde öğretmenin beden dili, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 199-207.
- Çalışkan, N. (2003). *Sınıf öğretmenlerinin sözel olmayan iletişim davranışlarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdem, A. R. & Okul, Ö. (2015). Sınıf öğretmenlerinin öğrencilerle iletişim becerileri, *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1 (1).
- Givens, D. B. (2002). The nonverbal dictionary of gestures, signs and body languages: Adam Apple-Jam to Zygomatic. <http://t2mh.com/psychology/The%20Nonverbal%20Dictionary%20Of%20Gestures,%20Signs%20%26%20Body%20Language%20Cues%20-%20David%20B%20Givens.pdf>. adresinden 5 Mayıs 2016 tarihinde erişilmiştir.

- Gökçeli, S. (2013). Lise öğrencilerinin öğretmenlerin beden diline yönelik tutumları: Adana-Kozan Fatih Anadolu Lisesi örnekleme, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, 6 (11).
- Habacı, İ., Ürker, A., Bulut, S., Atıcı, R., & Habacı, Z. (2013). Beden dilinin eğitim öğretim üzerine etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 8(9), 1639-1655.
- Hamedoğlu, M. A. (2014). Sınıf İçi İletişim, M. Çelikten ve M. Teyfur (Editör), *Yaplandırmacı yaklaşıma göre sınıf yönetimi* içinde, (s.133-168), Ankara: Anı Yayıncılık.
- <http://ir.library.illinoisstate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=sta>. adresinden 05 Mayıs 2016 tarihinde erişilmiştir.
- https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=P_ki5muEh8IC&oi=fnd&pg=PR1&dq=%22body+language%22+of+teacher&ots=VAZXSP2w&sig=9Mv0ZVue4srXNsw846qB4vfsE&redir_esc=y#v=onepage&q=%22body%20language%22%20of%20teacher&f=false. adresinden 05 Mayıs 2016 tarihinde alınmıştır.
- <https://www.turkedebiyati.org/forum/konular/349-ogretim-surecinde-iletisim-ogeleri-ve-beden-dilinin-onemi> adresinden 21.10.2016 tarihinde erişilmiştir.
- Miller, P. W. (1988). *Nonverbal Communication. What Research Says to the teacher*. NEA Professional Library, PO Box 509, West Haven, CT 06516. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED293190.pdf>. adresinden 8 Mayıs 2016 tarihinde erişilmiştir.
- Onural, H. (2006). Öğretmen adaylarının ideal öğretmen niteliklerine ilişkin görüşleri, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 327, 29-35
- Öztaş, R. (2001). *Sınıf öğretmenlerinin iletişim yeterlilikleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sönmez, V. (1992). İlkokul öğretmenlerin sınıf içi etkinlikleri, *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (8), 97-106.
- Şen, S. (2006). *Sınıf içi iletişimde beden dili (Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi öğretmenlerinin beden dilini kullanma düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir Araştırma)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Bölümü Bilim Dalı.
- Tok, M., Temel, H., & Ünlü, S. (2014). Öğretmen adaylarının beden dili yeterliliklerinin karşılaştırılması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 381-391.
- Tok, M., & Temel, H. (2014). Body language scale: Validity and reliability study/Beden dili ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 10 (1), 103-122.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6(24),543-559.
- Waiflein, M. (2013). The progression of the field of kinesics.
- Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşilyaprak, E. (2004). *Pedagojik motivasyon: Eğitici-öğrenci iletişimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (2. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yıldızhan, N. (2014). *Lise öğrencilerinin, coğrafya öğretmenlerinin beden dili hareketlerine yönelik görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Extended Abstract

Introduction

Communication can be defined as feeling and opinion exchange between people. Aiming to give positive attitudes to individuals and prepare them for the future, education activities are carried out through communication. Communication is the process of sharing knowledge, experiences, emotions, feelings, attitudes and skills to create behavioral change. 65% of communication between two people is nonverbal. It is studied under three stages: nonverbal communication, oral communication, body language and objective communication. Teachers need to emphasize nonverbal communication in order to understand the messages coming from students support their learning activities and prevent the messages that affect students negatively. Teacher's stance, gestures, mimes and skills to use body parts make the learning process less boring and increase the motivation. This study is mainly about body language, a nonverbal communication. Body language is supporting elements that materializes verbal communication, emphasizes expressions and increases reliability of verbal communication. Teachers tend to communicate with body language even when they teach verbally. A positive body language used by teachers in classes makes students feel secure in school environment and increases their efficiencies.

Studies show that teachers having communication skills training have positive effects on students' achievements. Especially positive and consistent messages that students in elementary school get from their teachers make them feel secure and motivate them for lessons. In this stage, teachers need to be involved in education environments and they need to use body language effectively in order to be supportive in education activities. It is stated in body of literature that studies on this topic are mainly carried out to determine body languages used by teachers. In spite of this, studies on body languages of pre-service teachers are limited. A study to determine the body languages frequently used or possessed by pre-service teachers is considered important in attracting attention to the topic and supporting the body of literature in pre-service training. Within this context, the aim of this study is to analyze the body languages of 20 pre-service teachers while they are lecturing in primary schools within the scope of Teaching Practice course.

Method

As a qualitative approach, case study method is applied as the research design. Videos taken by pre-service teachers were analyzed in order to determine body languages of pre-service teachers during teaching practice.

Study group of the research was formed of 20 voluntary pre-service teachers from Uludağ University Faculty of Education Primary School Teaching Department who take Teaching Practice II course. 16 of these pre-service teachers were females and 4 of them were males. The Body Language Criteria Form which was formed by the researcher with the literature search and by receiving expert opinion has 66 articles and three sections, including gestures and mimics (30 articles), stance (26 articles) and proxemics (10 articles).

In accordance with the purpose of the research, pre-service teachers were asked to record videos of their lectures and videos were analyzed in accordance with body language criteria form that was developed by the researcher. Data was analyzed in accordance with set criteria and frequencies, percentages and references coming from observes of the researcher on the body language of pre-service teachers were shown in video analysis process of the research. In order to determine the reliability of the research, 10 random videos were watched by another researcher and they were asked to fill body language criteria form. Obtained rate, 86% was accepted as reliable.

Discussion

In this research, which was carried out to determine the body languages of pre-service teachers during their lectures, it was determined that pre-service teachers use “small and confined gestures” and “heading towards the student” the most. The number two gesture used by pre-service teachers is “allows someone to talk using forefinger” and “interested look” and number three is “understanding smile”. Gestures like small and confined arms movements and crossing arms on the chest show that the pre-service teachers feels insecure and gestures like playing with pen, paperclip, ring, watch and paper show that they are nervous. Nonetheless, pre-service teachers heading towards students, showing that they are listening and smiling make students feel more secure and comfortable. Previous studies show that students are affected positively by their teachers’ smiles and understanding gestures.

Most of teacher candidates tend to head towards students in a certain direction (window or wall side) when they give lectures. These gestures of teachers affect students in the opposite direction negatively. It is seen that the same situation applies for pre-service teachers using simple education tools or making presentations with projectors. Teachers communicating over their shoulders while writing on the board have limited communication with their children. Therefore, teachers need to have breaks when they write on the board and turn to the class once in a while.

Most of pre-service teachers stand off from the class in order to see all students. This enables all students to see the pre-service teachers. However, teachers need to interact with students from time to time and walk around the class in order to control students' studies.

The second area where pre-service teachers set foot is the personal zone of students. Teachers entering to the private zones of students generally touch students' shoulders or caress their heads to help in their personal studies. Teachers shouldering their students to make them feel safer, motivate or activate them or to show that they trust them.

Another result of the study shows that most of pre-service teachers talk to their students at eye level. Teachers communicating at eye levels don't make eye contacts but they look at students' textbooks or working papers. It is seen that pre-service teachers fail to communicate at eye level or make eye contacts with their students. Eye contact is an important part of in-class communication. Researches show that students consider eye contacts with their teachers a positive situation.

Consequently, it was determined in this research that while pre-service teachers use positive body language like listening to students, heading towards students and smiling, they also use gestures showing that they are nervous like crossing arms on the chest and using small and confined arm movements or they use a body language limiting the communication like avoiding eye contact or heading towards a single student. These results show that pre-service teachers need to be informed about using body language. In the light of the data acquired from the study, the following suggestions were submitted:

- Using the body language and its importance is mentioned in "Communication" subject within the scope of "Effective Communication", "Classroom Management", "Educational Technologies and Material Development" and "Counseling" courses. Allocated time for body language usage in aforementioned courses may be increased and pre-service teachers may be encouraged to participate in drama or role play activities.
- Seminars, workshops or experimental studies may be carried out in Education Faculties.
- This research is limited with the knowledge obtained from video recordings of pre-service teachers.